

TÓTH KELEMEN

A KÖPET HELYES IRÁNYA

Becsületértelmezések a századfordulón egy veszprémi példán keresztül

Ady Endre *Ficánkol a parlament* című 1911-ben megjelent publicisztikájában egy régi, de saját korában nagyon is élőnek gondolt viccel szemléltette a magyar parlament hagyományörző sajátosságait: „A mágnás leköpi a dzsentrit, a dzsentri leköpi a polgárt, a polgár a parasztot s a paraszt a kutyát.”¹ A viccből a köpés adásának és kapásának fentről lefelé tartó iránya világosan kiolvasható. Történt azonban pár évvel korábban, 1908 januárjában Veszprém városában, hogy Doktorits Sámuel, a Veszprémi járás korábbi szolgabírája, megfélemlítve a köpet helyes vertikálisáról, nagy nyilvánosság előtt mellkason találta köpni a veszprémi választókerület országgyűlési képviselőjét és a vármegye egyik legbefolyásosabb emberét, Óvári Ferencet. Az eset híre hamar szárnyra kelt, egy hét sem kellett, hogy az országos lapok is tudósítsanak róla: „Veszprém főterén épületes botrány játszódott le hétfőn délelőtt” – írta például a *Friss Ujság*.² A becsületbelivé vált ügybe, mely később „lovagias” színezetet is kapott, idővel a város közgyűlése, a vármegye közigazgatásának és igazságszolgáltatásának vezető alakjai, valamint más köztisztviselőben álló polgárok is belebonyolódtak.

Célom, az Óvári–Doktorits-affért részleteiben kibontva, a becsület eszméjéről alkotott, egymás mellett létező elgondolások elemzése. Világosan látszik ugyanis, hogy máshogy ítélte az Óvárit támogató, mint a vele ellentétes világnézeti állásponton álló közvélemény. Vizsgálatom tárgya tehát az, hogy egy konkrét eset kapcsán miként feszülnek egymásnak a magyar társadalom szövevényessége okán létező különböző társadalmi csoportok magatartásformái, illetve a helyes magatartásról, a tiszteletre méltó, becsületes viselkedésről alkotott elképzelései.

---

¹ *Világ* 1911. január 19. 1.

² *Friss Ujság* 1908. január 31. 3.

A TÖRTÉNET SZEREPLŐI

Mindenekelőtt azonban meg kell ismerkednünk az eset szereplőivel, hogy világossá tegyük, ki és milyen nézőpontból beszél, illetve cselekszik a történések sorozatában. Az ügy sokakat érintett, a történetnek azonban három kulcsfigurája van, akik köré felhúzható az elbeszélés váza.

Óvári Ferenc

Óvári Ferenc 1858. május 3-án született Veszprémben, katolikus kereskedő családban. Családnevét 1872-ben magyarosította Obeléről Óvárira.³ Nevét a 19. századi legalább 100 kataszteri holddal bíró földbirtokosok között hiába keressük, az azonban beszédes, hogy nevére 1925-ben már 1159 kataszteri hold volt írva.⁴ Iskoláit Veszprémben és Székesfehérváron járta ki, majd 1876-ban Budapestre ment jogot tanulni. Egyéves önkéntesi szolgálatát is a fővárosban töltötte, 1881-ben kapott tartalékos hadnagyi rendfokozatot.⁵ 1882-ben avatták a jogtudományok doktorává. Hároméves bojtárkodása után Veszprémben nyitott ügyvédi irodát, nem sokkal később pedig kinevezték Veszprém vármegye és Veszprém város tiszteletbeli ügyészévé. 1885-ben beválasztották a vármegye törvényhatósági bizottságába, ezzel kezdetét vette politikai karrierje. Néhány évvel később az országos politika felé nyitott: 1892-től a nagyvázsonyi, később a veszprémi választókerület országgyűlési képviselője lett, 1926-tól pedig a felsőház tagja.

Tevékeny szerepet vállalt Veszprém életében. A városi képviselőtestületnek és a vármegye törvényhatósági bizottságának virilista tagja volt, emellett ott ült szinte minden lehetséges városi és vármegyei bizottságban is.⁶ Számos egyletet alapított és elnökölt, példának említhetjük a Veszprémvármegyei Múzeum Egyletet, a Korcsolyaegyletet, a Jeruzsálemhegyi Petőfi Kört, a Magyar Védőegyesületet vagy a Színpártoló Egyesületet. Természetesen a listát folytathatnánk tovább is, a lényeg azonban sokkal inkább az, hogy kapcsolati hálóját és hírnevét évről évre folyamatosan növelte. Ahogy ismertsége és tekintélye nőtt, úgy gyarapodott vagyona is. Idővel helyet foglalt a helyi pénzügyet, a Veszprémi Takarékpénztár igazgatói székében, ahonnan támogató befolyását igyekezett kiterjeszteni az iparra is. A századelőn már vajgyárat alapított, valamint kötő- és szövőgyárat gründolt.⁷ 1904-ben megalapította a Balatoni Szövetséget, hatékony közbenjárásának köszönhetően vált Balatonalmádi népszerű fürdőhellyé. Emellett mecénásként támogatta a helyi művészeket is.⁸

³ Szentiványi 1895: 173.

⁴ Magyarország földbirtokosai 1925: 479.

⁵ Fabro–Ujlaki 1905: 355.

⁶ Vö. Veszprémi címtár 1908: 3–6; 20–23.

⁷ MNL VeML V.173.b. IV.81/1907.

⁸ Vö. Fodor 1994.

Politikai pályáját a Szabadelvű Pártban kezdte. Első, 1892-es megválasztásakor a *Budapesti Hírlap* tárcát közölt az országgyűlési képviselői székig vezető útjáról, mely szerint negyvennyolcas szellemű családban nevelkedett, és bár apja szellemi, politikai örökségéhez kezdetben hű tudott maradni, mivel azonban Veszprémben, ráadásul a Cserhátton született, ahol tudvalevő, hogy az „embernek minden hetedik esztendőben megváltozik egyszer a természete, meg az eszejárása”, Óváriból végül a hatodik hetesbe érve „meggyőződéses kormánypárti hazafi” lett.⁹ Anélkül, hogy a Cserhátot átható hely szellemének (*genius loci*) sajátosságát kérdőre vonnánk, mégis valószínűbbnek tűnik az a magyarázat, hogy társadalmi emelkedése szempontjából Óvári kifizetődőbbnek látta, ha nemcsak a politikai elithez, hanem az úgynevezett hatalmi elithez való tartozás feltételeit is teljesíti. Előbbihez ugyanis elegendő volt a magyar állameszme, vagyis az egy politikai nemzet vitathatatlanságának és az ország területi integritásának elismerése, utóbbihoz viszont már a hatvanhetes alapokon álló rendszerhez való lojalitás is megkívántatott.¹⁰ 1903-ban szakított a Szabadelvű Párttal, 1905-ben már Bánffy Dezső Új Pártjával szerzett mandátumot. Az Új Párt széthullásakor pedig hatvanhetesből negyvennyolcassá öltözött át, megfordított köpenye az 1906-os választásokon azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Amikor szakadt a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt, akkor Justh Gyulával tartott, így 1910-ben a Justh-párt színeiben jutott újra mandátumhoz.¹¹ Annyira azonban mégsem változott vissza negyvennyolcassá, hogy a Benkő Károly vezette veszprémi Kossuth-kör által 1908-ban felajánlott dísztagságot elfogadja.¹²

Óvári Ferenc azok közé a közéleti szereplők közé tartozott, akikről Veszprémben kizárólag pozitívan illetett szólni – és nincs ez másként halála után majdnem egy évszázaddal később sem. A *Veszprémi Szemle* születésének 155. évfordulójára (2013) egy teljes rovatot szentelt személyének, melyben az egyik szerző a következőképpen sommázza máig ható jelentőségét és emlékezetét:

„Kivételes, fáradhatatlanul dolgozó egyéniség volt, aki nem ismert akadályt, nem látott egyebet, mint a célt, ahol a siker feltalálható, vagy remélhető. Önzetlenül minden nemes cél felé megmozdult a szíve, és kinyílt a pénztárcája. [...] országgyűlési képviselőként kialakult kapcsolatait nem egyéni karrier építésére, hanem közcélok megvalósítására használta fel.”¹³

⁹ *Budapesti Hírlap* 1892. március 31. 9.

¹⁰ Hanák 1997.

¹¹ Végváry–Zimmer 1910: 377–378.

¹² *Veszprémi Ellenőr* 1909. március 20. 2; Annyira viszont igen, hogy az „emésztő ragályával” a magyar nemzeti öntudatot fenyegető belső meghasonlás ellen ágáló, egyébiránt az 1910. évi március 15-ei ünnepségekre nyomtatott plakátján fennen hirdesse: „A negyvennyolcas eszmék nincsenek még sem betöltve, sem eltemetve. Tartalmat, tiszteletet, életet öntött azokba a nemzet önfenntartási ösztöne, a forró hazaszeretet. A munka azonban még befejezetlen, küzdelmeinknek nincsen vége.” (LDM 60.203. Kiemelés az eredetiben.)

¹³ Rásky 2013: 100.

Ahogy azt fentebb érintettük, azért személyes vagyonának gyarapítására is bőven maradt ideje és energiája. Annak ellenére, hogy Fodor Zsuzsa szerint 1938-ban szerény körülmények között hunyt el,¹⁴ személye a felfelé törekvés, valamint a társadalmi, gazdasági, pénzügyi és politikai folyamatokat értő és kihasználó helyi erős ember mintapéldája. Úgy is mondhatnánk: a „kapitalizmus szelleme” által átjárt modern polgár, akinek kezdeti feltűnése gyakorta bizalmatlanságot, gyűlöletet, de leginkább erkölcsi felháborodást szül.¹⁵

Doktorits Sámuel

Doktorits Sámuel Geresden (ma Nagygeresd) született evangélikus köznemesi birtokos családba, majd a Pápa közelében található Nagyacsádon nevelkedett.¹⁶ Iskoláit a Soproni Evangélikus Líceumban, majd a Pápai Református Kollégiumban végezte, derül ki a Pápai Református Kollégium 1860–1861-es értesítőjéből, melyből születési évére is következtethetünk: 1849 vagy 1850.¹⁷ Később, 1867-ben már a fiumei tengerészeti iskola növendékei között találjuk.¹⁸ Végül azonban mégsem a tengerészi, hanem a közigazgatási, jogi pályát választotta. Veszprém vármegye főispánja 1886-ban nevezte ki a Pápai járás „segédszolgabírójának”, vagyis a főszolgabíró mellé szolgabírónak,¹⁹ amit a *Veszprémi Független Hírlap*²⁰ kétkedéssel és finom szurkálódással véleményezett:

„...egyik megyénkbeli képviselő megválasztásakor, mint főkortes nagyon sokat lendített a képviselő ur megválasztatásán, miért már akkor kilátásba helyeztetett neki ez állás. Doktorics ur tehetsége felől nagyon sokan és sokat regélnek, mit ha a főispán ur megtudna, bajosan nevezné ki segédbírónak; de ép azok, kik őt informálhatnak, hallgatnak a legjobban, s így Doktorics ur megkapja rég kiérdemelt jutalmazását. Válgék egészségére. Hanem hát – jaj neked szegény pápai járás.”²¹

Hogy mi is volt pontosan Doktorits Sámuel különleges tehetsége, arra sajnos nem derül fény, ám az biztosan állítható, hogy ahhoz mindenképpen elegendő volt, hogy évtizedekre biztosítsa szolgabírói állását. 1894-ig működött a Pápai járás szolgabírójaként,²² majd 1895-től a Veszprémi járás szolgabírója lett,²³ később pedig ugyanezen járás tiszteletbeli

¹⁴ Fodor 1994: 15.

¹⁵ Vö. Weber 2020: 39.

¹⁶ Nemeslevele 1649-ből való. Vö. Kempelen 1912: 345.

¹⁷ Köblös (szerk.) 2006: 733, 740.

¹⁸ *Magyarország és a Nagyvilág* 1867. december 21. 611.

¹⁹ *Pápai Lapok* 1886. június 13. 94.

²⁰ Az 1880-as években ennek a lapnak dolgozott harmadik kulcsszereplőnk, Takács Szilveszter is.

²¹ *Veszprémi Független Hírlap* 1886. május 22. 3.

²² Magyarország tiszti cím- és névtára 1894: 158.

²³ Magyarország tiszti cím- és névtára 1895: 158.

főszolgabírójának is kinevezték,²⁴ mely pozíciókban egészen 1907 végéig ült.²⁵ Doktorits területi mobilitása tehát egyértelműen a vármegyei határvidék felől a megyeközpont felé tendált.

Noha Doktorits Sámuel birtoktalannak nem volt nevezhető, az 1893-as statisztikák szerint ugyanis 104 kataszteri hold volt a nevéen,²⁶ mellyel a középbirtokos rétegbe még épphogy befért, a későbbi, legalább 100 kataszteri holddal rendelkező birtokosokat érintő összeírásokban azonban már hiába keressük a nevét. Ebből arra következtethetünk, hogy birtokai részben vagy egészben kikerültek tulajdonából, s így azt feltételezhetjük, hogy a megyei hivatalok felé nagyon is tudatosan, valószínűleg egzisztenciális megfontolásból fordult. Hivatali pályáját tekintve érdemleges vertikális mobilitásról azonban nemigen beszélhetünk, karrierjét lényegében ott zárta, ahol annak idején elkezdte, vagyis szolgabíróként. Vagyoni, tulajdonosi helyzete viszont kétségkívül lefelé ívelt, legalábbis erre enged következtetni földbirtokainak csökkenő mértéke, de talán az a tény is, hogy 1911-ben a Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlése 150 korona alapítványi tartozását behajthatatlanságra hivatkozva elengedte.²⁷ Doktorits életútja tehát leginkább a kiegyezés utáni köznemesség jellemző vagy ideáltipikus megélhetési stratégiájához hasonlítható. A dualizmus korára ugyanis egyértelművé vált, hogy nem a köznemes vagy a dzsentri tartja kezében az államhatalmat, hanem éppen fordítva, a hivatalnokállam tartja markában a dzsentrit, aki ekkorra teljesen elvesztette társadalmi és egzisztenciális önállóságát, és létét tekintve teljes mértékében az államtól vált függővé.²⁸

Takács Szilveszter

Harmadik kulcsfiguránk Takács Szilveszter. 1858-ban született Kenderesen, nyomdász, újságíró, a veszprémi *Népakarat* szerkesztője és kiadótulajdonosa.²⁹ Az 1880-as évektől kezdve alkalmazottként tevékenykedett a *Veszprémi Független Hírlap*nál. Állására nézve autonóm személlyé 1898-as lap-, illetve 1899-es nyomdaalapításával vált. Nem túlzás azt állítani, hogy célja annak az ideának a megvalósítása volt, melyet Táncsics Mihály fogalmazott meg 1843-as *Sajtószabadságról nézetei egy rabnak* című értekezésében.³⁰ Azt tudjuk, hogy Táncsicsra nagy hatással volt Immanuel Kant.³¹ Takács Szilveszterre pedig bizonyosan hatott Táncsics Mihály, de az sem kizárt, hogy maga is olvasta Kantot, így nem csoda, ha életútjában és világnézetében jelentős mértékű hasonlóságot fedezhetünk

²⁴ Magyarország tiszti cím- és névtára 1903: 217.

²⁵ Magyarország tiszti cím- és névtára 1907: 130.

²⁶ Németh 1893: 819.

²⁷ Dunántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyve 1911. október 15. 148.

²⁸ Gyáni 2000: 147; Péter 1993: 224–227.

²⁹ Zászló 1907: 50.

³⁰ Takács Szilveszter lapindító cikkét (*Népakarat*, 1898. október 1. 1–3.) vö. Táncsics Mihály sajtószabadságról szóló nézeteivel (Táncsics 1846).

³¹ Vö. Sükösd 2021: 97–100.

fel azzal az elgondolással, amelyet Jürgen Habermas a polgári nyilvánosság eszméjéről és ideológiájáról Kant filozófiájából kifejt: az okoskodásban való részvételhez elengedhetetlen, „hogy az illető a maga ura legyen, ennél fogva legyen valamilyen tulajdona [...], mely táplálja”, hogy megélhetéséért ne munkaerejét bocsátsa áruba, kiszolgáltatva magát ezzel másoknak, „hogy senki mást ne szolgáljon, mint a közösséget”.³² Takács azzal, hogy 1898–1899-ben utolsó filléreit is feltette a saját lap-, illetve nyomdaalapításra,³³ kivívta magának a hiteles megszólaláshoz való jogot, egyben alternatívát kínált a hatalmi érdekcsoportok szócsöveként működő egyéb sajtótermékekkel szemben. Azt hirdette, hogy lapja hasábjain bárki díjtalanul közölheti gondolatait társadalmi és közgazdasági kérdésekben, szigorúan „kerülve a politikát”³⁴ – minden bizonnyal abból a táncsicsi tanból kiindulva, hogy „igazság pedig ott hol politika van, nem képzelhető”.³⁵

Lapját 1915-ben bekövetkezett haláláig a saját házában berendezett nyomdában heti rendszerességgel adta ki.³⁶ A *Népakarat*, mely a „kereskedők, iparosok és földmivelők érdekeit felölelő társadalmi s közgazdasági független hetilap” alcímet viselte, leginkább kritikus beállítottságú, negyvennyolcas érzelmű lapnak volt tekinthető. Két mottója úgy hangzott: „Győzzön az igazság” és „Mindent a népert”. Célkitűzéseit és elért eredményeit 1909-ben a következőképpen foglalta össze Takács Szilveszter:

„[L]apunk, mely czimében viseli azt a czélt, melyet maga elé tűzött és mely czéltől létezése óta soha el nem tántorodott, valóságos »Isten ostora«-ként, rettegett hatalommá nőtte ki magát Veszprémmegyéjében [...], hol kiméletlenül, félelem nélkül vág végig mindazokon, akik »Mindent a közérdekért!« jelszóval indulnak zavaros állapotot teremteni [...] s alávaló gaz raffinériával, arczátlanul hazudozva, bolonditva igyekeznek a közvéleményt a maguk hasznára félrevezetni.”³⁷

A *Népakarat* missziója tehát a helyi politizáló közösség felügyelete és kritikus színben való láttatása volt. Takács egyetlen tanonccal kiegészülve működtette a nyomdát, hetilapját azonban maga írta és szerkesztette.³⁸ Nyugodtan kijelenthetjük: Takács Szilveszter maga volt a *Népakarat*.

³² Idézi Habermas 1993: 181.

³³ Erről lásd *Népakarat* 1898. október 15. 5–6.

³⁴ *Népakarat* 1898. október 1. 3.

³⁵ Táncsics 1846: 10.

³⁶ Ismételt Táncsics Mihály: „Ha képességet is szerzett valaki magának, házában mindenki sajtót állíthat és nyomhatja irományait.” Táncsics 1846: 25.

³⁷ *Népakarat* 1909. december 4. 1.

³⁸ Bándi 2001: 39.

Kulcsfiguráinkat megismertük. Három különböző ember, három különböző mentalitás. Történetük mégis elválaszthatatlanul összefonódik. Egymáshoz való viszonyukban kifejeződik a régi és az új, tehát a rendi, feudális és a polgári, kapitalista világ konfliktusa. Amíg Doktorits Sámuel személyében a régi társadalmi struktúra képviselőjét ismerhetjük fel, aki felett életkorát és társadalmi státuszát tekintve is eljárt az idő, addig Óvári Ferenc az új, formálódó társadalmi struktúra szülötte. Takács Szilveszter ellenben kívülálló, őt tekintjük a struktúrával szembeni *communitas* reprezentánsának, aki egyszerre igyekszik leleplezni és kigúnyolni a helyi potentátokat, valamint a „nép” és az „igazság” nevében erkölcsi alapon bírálni őket.³⁹ Másként fogalmazva, ha Óvári Ferenc a kapitalizmus szellemének megtestesítője, akkor Takács Szilveszter az erkölcsi felháborodásé. A kérdés csak az, hogy ez egy „udvari bolond” felháborodása-e vagy valaki egészen másé.

MI TÖRTÉNT A FŐ TÉREN?

Azt, hogy mi történt 1908. január 27-én a város főterén, a korabeli sajtóban megjelent újságcikkekből rekonstruálhatjuk. Mivel az eset néhány nap leforgása alatt bejárta az országot Szegedről Budapestig és Pápától Marosvásárhelyig, különböző, sokszor egymásnak ellentmondó elbeszélések keletkeztek arról, hogy miként is esett egymásnak Óvári Ferenc és Doktorits Sámuel.⁴⁰

Ha azonban azt feltételezzük, hogy az információ torzulása egyenesen arányos a történés pillanatától eltelt időbeli és megtett térbeli távolsággal, akkor kétségkívül a veszprémi illetőségű lapokkal juthatunk legközelebb a valósághoz. Részessítsük tehát ezeket előnyben. Már csak azért is, mert a helyi lapokban – érdekbéli elköteleződéstől függetlenül – majdnem teljes egyetértés mutatkozik abban, mi is történt azon a bizonyos napon. A *Veszprémi Ellenőr*,⁴¹ a *Veszprémvármegye Független Politikailap*,⁴² az Óvári Ferenc félhivatalos lapjának számító *Veszprémi Napló*,⁴³ valamint a *Népakarat*⁴⁴ cikkei szerint a következő eseménysort vázolhatjuk fel:

Doktorits Sámuel 1908. január 27-én, a délelőtti órákban a város főterén társalgott Néger Ágoston kanonokkal, miközben Óvári Ferenc gyalogszerrel igyekezett eljutni a takarékpénztár épületébe. A társalgók mellett elhaladva kalapját köszöntésre emelte,

³⁹ A struktúra és a *communitas* fogalmát Victor Turner értelmezésében használom. Turner 2002: 107–144.

⁴⁰ Lásd pl. *Az Újság* 1908. január 31. 10; *Budapesti Hírlap* 1908. január 31. 11; *Pesti Napló* 1908. január 31. 9; *Szeged és vidéke* 1908. január 31. 7; *Székely Ellenzék* 1908. február 1. 3.

⁴¹ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 1. 2–3.

⁴² *Veszprémvármegye Független Politikailap* 1908. február 11. 1–3.

⁴³ *Veszprémi Napló* 1908. február 1. 2–3.

⁴⁴ *Népakarat* 1908. február 1. 5.

mire Doktorits Sámuel szidalmazni kezdte. A *Népakarat* szerint „piszok gazember”-nek nevezte, a *Veszprémi Ellenőr* szerint viszont azt mondta: „az ilyen embert le kell köpni”. Ezt követően pedig a szó szoros értelmében kiköpte dühét egyenesen az országgyűlési képviselő mellkasára, aki az őt ért inzultuson felháborodva akkora pofont kevert le Doktoritsnak, hogy az hirtelenjében leszédült a járdáról. Doktorits, miután feltápáskodott, esernyőjét még Óvári után hajította, ám az célját el nem érve a sárba hullott. Így végül a „paraplés hős” – ahogy a *Veszprémi Ellenőr* újságírója nevezte Doktoritsot – az összezördülést végignéző járókelők és vásári népek megbotránkozó pillantása elől „gyorsan elpárolgott”.⁴⁵

MIÉRT KÖPTE LE A SZOLGABÍRÓ A KÉPVISELŐT?

Röviden azért, mert már nem volt szolgabíró. Vagy ahogy a *Veszprémi Ellenőr* fogalmazott, Doktorits Sámuel valószínűleg azért köpött annyi „rondaságot” Óvári Ferencre, mert volt benne. Mint olvashatjuk, „[h]a méz vagy vanília cukor lett volna begyében, ugy azt köpte volna ki”.⁴⁶ A kérdés tehát az, mi is volt pontosan Doktorits begyében.

Az 1907. év végén tisztújítást tartott a vármegye. Doktorits Sámuel korábbi I. osztályú szolgabírói hivatalát, melyet ekkor már több mint két évtizede viselt, újfent megpályázta, ám a vármegye jelölőbizottsága végül úgy döntött, hogy nem kandidálják a tisztségre, ez oknál fogva pedig megválasztani sem tudták. II. osztályú szolgabírónak jelölték volna ugyan, viszont alacsonyabb rendű pozícióval Doktorits nem kívánta magát degradáltatni.⁴⁷ Ahogy azt fentebb is érintettük, Doktorits Sámuel egzisztenciális megfontolásból választotta a megyei tisztviselői pályát, így meg nem választása kétségtelenül érzékenyen érinthette, hiszen addigi biztos megélhetése és társadalmi státusza került veszélybe. Ezért is fellebbezte meg a választási eredményeket, abban a reményben, hogy azokat megsemmisítik, és így újra lesz esélye visszakerülni megszokott állásába.⁴⁸

Később aztán olyan információk jutottak Doktorits tudtára, melyekből arra következtethetett, hogy hivatalából való menesztésében aktív szerepet vállalt Óvári Ferenc, aki – mint megannyi másiknak – a vármegyei kandidálóbizottságnak is tagja volt. Doktorits tehát Óvárit kezdte okolni mellőztetéséért, egyes források szerint gyakorta mondogatta is, hogy Óvárit tetteleg fogja bántalmazni.⁴⁹ Hogy valóban Óvári Ferenc állt-e a szolgabíró

⁴⁵ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 2. 2.

⁴⁶ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 1. 5.

⁴⁷ MNL VeML IV.401.a. 23. jkv. 20323/1907 és 24. jkv. 20324/1907. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1907. december 17–18.

⁴⁸ *Pápai Hírlap* 1907. december 28. 4.

⁴⁹ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 1. 2.

menesztése mögött, azt nehéz lenne kideríteni. Végső soron azonban nem is ez a fontos, hanem sokkal inkább azok a hullámok, melyeket az ügy a későbbiekben vetett.

LOVAGIAS SZÍNEZETEK, BECSÜLETBELI ÜGYEK

A két notabilitás főtéri egymásnak koccanása bő két hétig tartotta lázban a helyi nyilvánosságot, ám az események elhúzódó szála még hónapokkal később is szolgáltatott témát a különböző sajtóorgánumoknak. Tekintsük tehát át, milyen következményekkel járt a szolgabíró és az országgyűlési képviselő konfliktusa.

Óvári Ferenc a Doktorits Sámuelnek lekevert pofonnal minden bizonnyal nem tekintette elintézettnek ügyüket. 1908. január 29-én, két nappal az eset után ugyanis negyvennégy városi képviselő kérésére⁵⁰ Szegelethy György polgármester rendkívüli közgyűlésre hívta össze a városi képviselőtestületet, melynek egyébként maga Óvári is tagja volt, és amelyen határozatban álltak ki a leköpött képviselő mellett. Az előterjesztett határozati javaslatban a testület tagjai közösséget vállaltak a megtámadott képviselővel, a személyét ért sérelmet magukénak tekintették, majd indítványozták, hogy a testület fejezze ki megbotránkozását az ügy felett, valamint „bizalmát” és „szeretetét” tagtársuk és „vezetőjük”, Óvári Ferenc, a „közügyek bajnoka” irányába. „Éljen dr Óvári Ferencz!” – hangzott a zárszó, majd a javaslat elfogadása után a következő határozatot hozták, melyet hossza ellenére, a benne foglalt mondatok jelentősége miatt teljes egészében adok közre:

„Veszprém rendezett tanácsu város képviselő testülete őszinte sajnálatának és megbotránkozásának ad kifejezést a felett, hogy a város képviselőtestületének egyik legérdemesebb tagját Dr Óvári Ferenczet, a város országgyűlési képviselőjét közhasznu tevékenysége színterén: városunkban, annak nyílt piacán, magán bosszúból eredt durva támadás érte.

A közgyűlés sajnálata annál nagyobb, és indokoltabb, mert a méltatlan támadást Dr Óvári Ferencznek a vármegyei életben, tehát a közpályán tanusított s mindnyájunk által méltányolt s egyedül a közjó érdekében folytatott önzetlen és buzgó működése idézte fel.

Mivel pedig az ilyen oktalan támadások alkalmasak arra, hogy a legnagyobb munkakedvet is megbénítsák, a legönzertlenebb tevékenységnek és jóakaratu munkásságnak is szárnyát szegjék, ha azokkal szemben a kartársak, a társadalom, a közvélemény, az igazság és jobb izlés nevében azonnal állást nem foglalnak: bár dr Óvári Ferencz az ellene intézett orvtámadást a legerélyesebben visszaverte s így az az ő integritását semmi módon nem érinthette, noha megvagyunk győződve, hogy dr. Óvári Ferenczet határozott jelleménél

⁵⁰ MNL VeML V.173.b. I. 19/1908.

s férfias bátorságánál fogva egyesek jogtalan támadásai megfélemlíteni, a közügyek éléről leszorítani nem képesek.

A közgyűlés mégis Dr Óvári Ferencz tagtársa iránt érzett tántorithatatlan bizalmának és becsülésének kifejezést adva, arra kéri őt, hogy azon meleg szeretetnél fogva, melylyel ennek a városnak érdekei s jövődjé iránt viseltetik, ne engedje, hogy a sajnálatos esetnek a közérdek kárát vallja, hanem haladjon habozás nélkül, tántorithatatlanul azon az úton, melyet maga elé kitűzött s melyről tudjuk, hogy az egyedüli és kizárólag a közérdeknek, különösen pedig városunk anyagi és szellemi felvirágzásának, nem különben a társadalmi rend és békeesség fenntartásának is az egyenes útja.”⁵¹

A határozat szövegét olvasva könnyen támadhat az az érzésünk, hogy az ilyen formában inkább hűségeskü, mintsem egyszerű támogató kiállítás volt. Különösen igaz ez a további események fényében. Az éljenzések közepette elfogadott határozatot ugyanis Rosenthal Nándor képviselő javaslatára a testület tagjai személyesen vitték el Óvári Ferenc lakására.⁵² A díszmenet útközben kiegészült a városi polgárság különféle tagjaival, így mire céljukhoz értek, komoly tüntető tömeg verődött össze – legalábbis a *Veszprémi Napló* fellelkesült és valószínűleg nem elfogulatlan tudósítója szerint, aki úgy fogalmazott, hogy „ily komoly, ünnepélyes, méltóságteljes felvonulását polgártársainknak még nem láttuk”.⁵³ Óvári a lakásán fogadta a küldöttséget, ahol Szeglethy György, Veszprém polgármestere a város polgársága és a képviselőtestület nevében „mérhetetlen tiszteletét és ragaszkodását” kifejezendő ünnepélyes beszédet tartott. Óvári ezt követően közölte az őt éltető tömeggel, hogy természetesen nem állt szándékában „megszünni a közjaváért munkálkodni”, valamint az egybegyűlteket tudomására hozta, hogy az esetnek további következményei is lesznek.⁵⁴

Lettek is. Óvári ugyanis megpróbálta segédei által provokáltatni, vagyis párbajra hívni Doktorits Sámuel. Figyelemre méltó kapcsolati tőkéjét demonstrálandó Hunkár Dénes főispánt, valamint Takách Ádám árvaszéki elnököt kérte fel segédeknek. Elképzelése azonban váratlan fordulatot vett, a felkért segédek 1908. január 31-én nyilvános nyilatkozat útján utasították vissza az ajánlatot. Óvárit a vármegyei kijelölőbizottságban végzett „hivatalos ténykedéséért” érte az inzultus, érveltek, ezért nemcsak nem kell, hanem egyenesen – a közérdeket szem előtt tartva – nem is szabad lovagias elégtételt vennie, nehogy ügye precedensül szolgálhasson a tisztségviselők terrorizálásához és megfélemlítéséhez. A „további lovagias eljárást befejezettek tartjuk” – zárta sorait Hunkár Dénes és Takách Ádám.⁵⁵

⁵¹ MNL VeML V.172.a 2. kgy. 1138/1908. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1908. január 29. (Kiemelés – T. K.)

⁵² MNL VeML V.172.a 3. kgy. 1138/1908. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1908. január 29.

⁵³ *Veszprémi Napló* 1908. február 1. 3; *Veszprémvármegyei Független Politikailap* 1908. február 11. 1–3.

⁵⁴ *Veszprémi Napló* 1908. február 1. 3; *Veszprémvármegyei Független Politikailap* 1908. február 11. 1–3.

⁵⁵ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 1. 3–4.

Meglehetősen másként vélekedtek azonban a helyi honvédtisztek, így az ügy lavinaként gördült tovább. „Egyelőre még be sem lehet látni, hogy hol és hogy fog ez az áldatlan ügy bevégeződni” – írta a *Veszprémi Ellenőr*.⁵⁶ Turczer Imre alezredes, a 17. honvéd gyalogezred állomásparancsnoka hivatalos átíratot intézett a veszprémi Nemzeti Kaszinóhoz, melyben a társaság elnökének, Fodor Gyulának tudtára adta, hogy a kaszinó két tagja, nevesül Óvári Ferenc és Doktorits Sámuel között támadt nézeteltérés „nem úgy lett elintézve, mint az a társadalomban szokás”. A városban állomásozó honvédtisztek, akik „minden időben szívesen számították magukat a Kaszinó tagjai közzé”, ezért arra kérték a kaszinó elnökét, méltóztasson odahatni, hogy a fentnevezett felek ügyüket szabályszerűen rendezzék el.⁵⁷

Hogy pontosan mit jelentett a szabályszerűség kívánalma, illetve a társadalmi szokás, abban a városi nyilvánosság nem tudott egyetértésre jutni. „A honvéd tisztikar ezen iratából az tűnik ki, hogy nincs egy véleményen Hunkár Dénes és Takách Ádám elintézési módjával”⁵⁸ – tapintott rá a lényegre a *Veszprémi Ellenőr* újságírója, aki két választási lehetőséget vázolt a Nemzeti Kaszinó elnöke számára. Vagy rábírná az ügyben eddig érintett urakat, tehát Óvári Ferencet, Doktorits Sámuel, Hunkár Dénest és Takách Ádámot, hogy revidéálják korábbi nézeteiket és döntésüket, és a főtéri konfliktust rendezzék el lovagias úton, vagyis fegyveresen, párbajjal, vagy el kell fogadnia, hogy a honvédtiszteket többé nem számíthatja a kaszinó tagjai közé. Ez esetben viszont, írja a *Veszprémi Ellenőr*, „éles ellentét fog kialakulni a becsület fogalmát illetőleg, a Nemzeti Kaszinó tagjai és a honvéd tisztikar között”.⁵⁹ Másként fogalmazva: a helyi honvédtisztikar, de legalábbis Turczer Imre, megszarolta mind a Nemzeti Kaszinó tagságát, mind a vármegye vezetését. A büntető törvénykönyv vonatkozó paragrafusa szerint azt is mondhatnánk, hogy törvényszegésre buzdították az országgyűlési képviselőt, a szolgabíró, az árvaszéki elnököt és a főispánt is.⁶⁰ Sőt, a Csemegi-kódex 295. §-a értelmében ezzel ők maguk is törvénysértést követtek el.⁶¹ Nyilvánvaló azonban, hogy ritkán fedi egymást teljes egészében az írott norma és a társadalmi gyakorlat.

A *Veszprémi Napló* újságírója úgy nyilatkozott, hogy „magunk részéről jobb szeretttük volna, ha azon hivatalos átírat soha meg nem születik és soha nem került volna a Kaszinó elnökének, Fodor Gyulának kezéhez!” Ugyanis azon a véleményen volt, hogy a honvédségi átírat semmi egyébbe nem jó, csak a város társadalmi békéjének megzavarására. Egyébként

⁵⁶ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 8. 4.

⁵⁷ *Veszprémi Napló* 1908. február 9. 3.

⁵⁸ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 8. 4.

⁵⁹ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 8. 4.

⁶⁰ Vö. 1878. évi V. törvénycikk XIX. fejezet.

⁶¹ „A ki valakit párviadalra egyenesen buzdít, vagy azért, hogy mást ki nem hi, vagy a kihívást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget: egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő” – szól az 1878. évi V. törvénycikk XIX. fejezetének 295. §-a.

is elkéstek vele, mert Óvári Ferenc és segédei már rég elrendezték az affért a „lovagiaság szabályai szerint”, Doktorits Sámuel pedig, akit a járdáról való lepofozása miatt ért sérelem, nem terelte lovagias útra az ügyét.⁶²

A *Veszprémi Ellenőr*ben eközben arról értekeztek, hogy „[k]ötelessége-e a köztisztviselőnek a közélet terén kifejtett működéséért elszenvedett inzultusért, lovagias uton elégtételt keresni”. Válaszuk egyértelmű volt: nem. Ellenkező esetben a köztisztviselők ugyanis ki lennének téve „a krakélerok, a verekedők és merénylők” terrorizmusának, mely végső soron az ököljog visszatéréséhez vezetne. A városi és megyei választások pedig ezáltal odáig süllyednének, hogy betyárok és „spadassinok”⁶³ ülnének a város-, illetve a megyeházán. Óvári Ferencet pedig nem kötelezheti semmilyen párbajkódex, kaszinói nyilatkozat arra, hogy másként járjon el. Megadta neki ugyanis a „legszebb, legkielégítőbb” elégtételt a város polgársága. „[T]ovább nincs!” – zárja mondanóját a szerző, majd hozzáteszi, hogy Óvári Ferenc úriemberségén a tény, hogy nem vett fegyveres úton elégtételt, nem változtatott semmit, ezért továbbra is méltó minden tiszteletbeli állására, ahogy különféle kiténtetéseire is.⁶⁴

Meglehetősen másként vélekedett Takács Szilveszter a *Népakarat* hasábjain, aki szerint „minden nem bagó-levet köpő és nadrágban járó uri ember” felfogása az, hogy Óvári Ferencnek nem adhat elégtételt a város, hiszen nem azzal szemben van sérelme, és egyébként sem „flek-puczeráj” vagy „fertőtlenítő-intézet” a képviselőtestület, hogy az az egyesek becsületén esett csorbát köszörülgesse. Nem tették azt meg a korábban ártatlanul meghurcolt Kelemen Imre városi tanácsossal sem, veti a képviselők szemére, miközben üzen Óvári Ferencnek és Doktorits Sámuelnek, hogy „[i]ntézzék ők el maguk között személyes ügyüket”. Hogy azt párbaj útján tegyék, ugyan le nem írja, ám Wekerle Sándor,⁶⁵ Károlyi István,⁶⁶ valamint Bánffy Dezső, Ugron Gábor és Fejérváry Géza⁶⁷ hasonló ügyeit hozza fel példaként, amelyekből arra következtethetünk, hogy kétségkívül arra gondolt.⁶⁸

Az 1908. február 15–16-i lapokban már arról olvashatunk, hogy Óvári Ferenc és Doktorits Sámuel végül – minden bizonnyal sokkal inkább a honvédtisztek, mintsem a *Népakarat* nyomásának engedve – mégis párbajozott. A sajtóban közzétett nyilatkozatok⁶⁹ alapján Doktorits segédei Nagy Iván, a Veszprémmegyei Gazdasági Egyesület elnöke és Misley Sándor, a Veszprémi Királyi Törvényszék törvényszéki bírāja,⁷⁰ orvosa pedig Sándorfi

⁶² *Veszprémi Napló* 1908. február 9. 3.

⁶³ Francia spadassin, olasz spadaccino, jelentése kardforgató, bérgyilkos.

⁶⁴ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 1. 5–6.

⁶⁵ Clair 2002: 396.

⁶⁶ Clair 2002: 281–285.

⁶⁷ Clair 2002: 369–371.

⁶⁸ *Népakarat* 1908. február 1. 4–5.

⁶⁹ Lásd pl. *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 15. 5.

⁷⁰ Magyarország tiszti cím- és névtára 1908: 423.

Miksa, a Veszprémi járás orvosa és a vármegye tiszteletbeli főorvosa volt.⁷¹ Óváriának ugyan korábbi segédeit, a főispánt és az árvaszéki elnököt nem sikerült bevonnia, ám azok előzetes engedélyével és hozzájárulásával új szekundánsokat kérhetett fel Vadnay Szilárd, Veszprém vármegye főorvosa, az Országos Közegészségügyi Tanács rendkívüli tagja⁷² és az Óvári Ferenc igazgatta Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági tagja,⁷³ valamint Boda Antal, a Veszprémi Királyi Járásbíróság albírója személyében. Orvosa pedig Vallner Emil, a Veszprémi Királyi Törvényszék törvényszéki orvosa volt.⁷⁴

A segédek kétszeri golyóváltásban állapotok meg huszonöt lépésről. Helyszínnek pedig a Csererdőt jelölték ki. Doktorits első lövésével élt, de nem talált, Óvári viszont leeresztette pisztolyát, miután Doktorits elállt a második lövés jogától.⁷⁵ A *Veszprémi Ellenőr* leírása szerint azért tett így, mert annyira meghatódott Óvári „bátorságától és nemes emberi érzésétől”, hogy inkább eldobta pisztolyát, és ellenfeléhez sietett, hogy tőle bocsánatot kérhessen.⁷⁶ A valóságban az eset természetesen korántsem volt ennyire regénybe illő drámai, ezért a lap következő számában helyreigazításképpen közölték, hogy az első lövés után pusztán annyi történt, hogy Doktorits „a második lövés jogával nem élt, a megtöltött pisztolyokat a párbajsegédek átvették s a helyszínén kilőtték. Doktorics ezután odalépett dr. Óvárihoz s a történetek felett sajnálatát fejezte ki.”⁷⁷

Takács Szilveszter a *Népakarat* hasábjain ezúttal is más álláspontra helyezkedett. Meglehetősen gúnyos hangvételű tudósítást közölt a csererdei lövöldözésről, ami különösen annak fényében érdekes, hogy korábban – a honvédtiszteket kivéve – egyedülként ő volt azon a véleményen, hogy a felek párbaj útján intézzék el konfliktusukat. „Többek állítása szerint, valami párbajféle komédia játszódott le e hó 14-én a veszprémi csererdőben, mert intelligens urak csoportját látták az erdő felé közeledni”, akik aztán előre meghatározott távolságból valami oknál fogva mordályokat puffogtattak – kezdődik a cikk, amely aztán megállapítja, hogy az a tény, miszerint a vadászati szezon már véget ért, egyértelműen arra utal, hogy párbaj történt, hiszen intelligens emberek be szokták tartani a vadászatra vonatkozó tilalmat. Az a másik tény viszont ellentmond ennek a teóriának, miszerint az egybegyűltek között különféle bírókat is fel lehetett fedezni, akiknek hivatása „megköveteli, hogy büntetendő cselekményeket ne mozdítsanak elő, és annak ne asszisztáljanak”.⁷⁸

⁷¹ Magyarország tiszti cím- és névtára 1908: 98.

⁷² Magyarország tiszti cím- és névtára 1908: 132, 155.

⁷³ Kormos 1909: 1090.

⁷⁴ Magyarország tiszti cím- és névtára 1908: 423.

⁷⁵ *Veszprémi Napló* 1908. február 16. 4.

⁷⁶ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 15. 4.

⁷⁷ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 21. 4.

⁷⁸ *Népakarat* 1908. február 15. 4–5.

Biztos információk hiányában Takács így lehetetlennek látta eldönteni, hogy valóban párbaj történt-e a bizonyos napon.

Mindazonáltal a csererdei történetek után a város egy múltó pillanatra nyugalomra lehelhetett a hitben, hogy a kiközösített idők a két merész férfiú halálmegvető bátorsággal helyre tolt. Minden biztonnal a honvédtisztek nem kis meglepedésére és a Nemzeti Kaszinó elnökének megnyugvására is: „csak azt a város minden társadalmi osztályát kivétel nélkül megnyugtató tényt tartjuk közlendőnek, hogy a felek a párbaj után kibékültek” – írta például a *Veszprémvármegye*.⁷⁹ Működni látszott a párbaj rituáléjának újratemtő funkciója, hiszen a megcsorbult becsületek löporfüstben kiköszörültettek, és mindenki feledni vélte a napot, mikor egy szolgabíró vad indulatában és megfélemlítve a társadalmi hierarchiában betöltött helyéről felfelé köpött. Olyannyira, hogy egyesek még azt is tudni vélték, hogy a történetek ellenére Doktorits Sámuel nemsokára még a megyei közügyekhez is visszatérhet.⁸⁰

Hogy a párbaj társadalmi nyomásra történt, az bizonyos. Azt viszont nehéz lenne teljes bizonyossággal kiolvasni a leírásokból, hogy Doktorits első lövésénél Óvárit célozta-e, vagy sokkal inkább ellenfele nemeslelkűségére nyomást gyakorolva pusztán a levegőbe lőtt. A kettő közti különbség hatalmas, ha ugyanis utóbbi történt, az egész nem volt több üres formalitásnál. Egyébként is úgy tűnik, mintha a küzdő felek csak a társadalmilag elvárt minimumot, a látszatot kívánták volna teljesíteni: úgy tettek, mintha párbajoznának. A párbajról egészen másként vélekedő Cseresnyés Zoltán huszárőrnagy, aki 1901-ben terjedelmes értekezést írt ezzel kapcsolatos gondolatairól, éppen ezért hirdette azt, hogy a valóban lovagias, lelkükben erős férfijellemek akkor cselekednek jól, ha nem félnek kardra és vérre menni.⁸¹

HÍVÓK ÉS HITETLENEK

Kétségtelen, hogy a rítusok kizárólag akkor képesek betölteni funkciójukat, ha van közösség, melynek tagjai hisznek a gyakorlat (újra)teremtő erejében. Kétségtelen azonban az is, hogy a hitetlenek hangos kétkedése a fennálló (szimbolikus) rend uralmával szemben elkerülhetetlenül zavart idéz elő. Hiába hitte tehát a szebb napokat látott dzsentri és az elit nagy hatalmú és befolyásos tagjává lett kereskedőfi, hogy ügyük az úri világ normái szerint elrendeztetett, becsületük megreparáltatott, személyüket pedig rehabilitálták. Takács Szilveszter kritikus mentalitása sehogy sem férhetett össze a dualizmus

⁷⁹ *Veszprémvármegye Független Politikai Lap* 1908. február 16. 2.

⁸⁰ *Veszprémi Ellenőr* 1908. február 15. 4.

⁸¹ Cseresnyés 1901. Az értekezésről Takács Szilveszter is közölt egy igen elismerő hangvételű ismertetést, mely szerint messziről nézve olyan az, mint Nietzsche intése a kalapáccsal való filozofálásra. Ám csak messziről, mert amíg a német filozófus „új világot sürgető apostol”, a huszártiszt „csak pedagógus, aki nem új életre tanít, hanem a mai élet tudományára”. (*Népakarat* 1901. április 20. 2–3.)

kori magyar társadalom – számára minden bizonnyal hamiskás fényű – normáival, így bő egy héttel a párbaj után címlapon hozta az *Elintézetlen elintézett ügy – Lovagias kabaré* című publicisztikát, mely újfent felkavarta a város állóvizét.

A cikk szerzője kifejti, hogy a bírák jelenléte, sőt aktív asszisztenciája a párbaj során világosan bizonyítja, hogy a hatályban lévő törvény „nem ad teljes elégtételt a becsületében súlyosan megsértettnek”, kiváltképp akkor, ha úriemberekről van szó.⁸² Valamint rámutat arra is, hogy a párbaj intézménye a törvény hiányosságait igyekszik orvosolni, ezért amíg a büntető törvénykönyv elítéli a párbajozókat, addig a párbaj szabályait elismeri. A párbajszabályokat azonban köteles mindenki betartani, aki nem akarja, hogy súlyos testi sértésért, esetleg gyilkosságért ítéljék el. Majd felsorolja azokat a hibákat, amelyeket a csererdei párbajozók vétettek lovagias ügyük elintézése során. Először is elmulasztottak elégtételt kérni a sértést követő 24 órán belül, pedig ha valóban tetteleg bántalmazás történt, ami a legsúlyosabb sértésnek számít, akkor arra kizárólag kihívással lehet felelni.⁸³ A második hibát akkor vétették, amikor is Óvári Ferenc első körben felkért segédei, Hunkár Dénes és Takách Ádám lovagias úton elintézettnek nyilvánították az ügyet, pusztán egy sajtónyilatkozat által. E logika, illetve nyilatkozat alapján, írja a szerző, „minden utczai verekedést lehetne párbaj nélkül is lovagias úton elintézni, ha a bántalmazott vissza adja azonnal az ütleget”, csak legyenek, akik hajlandóak ezt igazolni. Következésképpen csupán egyetlen testület volt képes valóban szem előtt tartani a lovagiasság és a becsületesség ideáit: a helyi honvédtisztikar. Mint írta, „a katonaság felfogása a becsület ügyében ne legyen engedékenyebb. A gázság a mi társadalmunk minden körében úgy is nagyon terjed; legyen legalább egy testület, ahol minden ember becsületes.” A harmadik hibát pedig ott követték el, mikor az új megbízottak engedélyt kértek Hunkár Dénestől és Takách Ádámtól, hogy fegyveres úton rendezhessék el az ügyet.⁸⁴ Mert ugye mi történt volna, ha azok megtagadják az engedélyt? – teszi fel a kérdést. „Akkor is befejezést nyert volna ez az affér, talán egy újabb levéllel?” Az „magasra fejlődés” vagy „degeneráltság” jele lett volna a lovagias becsületügyi eljárások terén. A szokásban lévő szabályokat tehát kiforgatták és összekuszálták, vonja le a végkövetkeztetést, majd azért hozzáteszi, hogy „a nyugodt szemlélőnek azonban nem

⁸² Cseresnyés Zoltán például egyenesen úgy vélekedett, hogy a „párbaj az egyedüli eszköz, mely visszatartja az egyeseket vad természetük kitörésétől, jogtalan támadás- és sértegetésektől – nem pedig a törvény”. (Cseresnyés 1901: 12.)

⁸³ Vö. Clair 1914: II. és V. fejezet

⁸⁴ Vö. Clair 1914: VII. fejezet 63. §; A cikket N. T. monogrammal írták alá. Hamar elterjedt a pletyka, hogy az N. T. valójában betűszedői hiba, és az nem mást rejt, mint Matkovich Tivadar helyi ügyvédet. Matkovichnak ezért magyarázkodnia kellett, hogy nem ő írta a kritikus hangvételű publicisztikát, és egyébként sem szokása mások lovagias és becsületbeli ügyeiről névtelenül kritikát megfogalmazni, különösen nem akkor, ha „a szereplő személyek reputációjáról van szó”. Vagyis nem neki állt szándékában megbontani a város békéjét és rendjét. Hogy kinek, az sajnos nem derült ki. (*Veszprémi Ellenőr* 1908. február 29. 4; *Veszprémi Ellenőr* 1908. március 7. 5.)

közönséges mulatságot szerzett, hogy egy az utcán kiköpött nyál, milyen hetekig tartó lovagias kinlódás[t] és kavarodást okozott”, ami persze nem mentség az érintettek számára, akik a becsület fogalmához nem méltó módon viselkedtek.⁸⁵

Az ügy tehát nem csillapodott, annak ellenére sem, hogy márciusban Doktorits korábbi fellebbezése elérte célját, és a Közigazgatási Bíróság megsemmisítette a decemberi vármegyei választásoknak a szolgabírói helyekre vonatkozó eredményeit. Valami rendellenességnek tehát minden bizonnyal kellett történnie a decemberi tisztújító közgyűlésen. „Valakinek ismét letörött a szarva.”⁸⁶ – kommentálta a fejleményeket Takács Szilveszter, kétségkívül Óvári Ferencre célozva. Az új választásokat 1908. június 9-én tartották, melyen három szolgabírót választottak, az első kettőt közfelkiáltással, a harmadik állásról viszont, mely Doktorits Sámuel is érintette, név szerinti szavazással döntöttek. 160-an szavaztak, ebből 87-en Jerffy Józsefre, 73-an pedig Doktorits Sámuelre. A szavazástól azonban távol maradtak mindazok, akiket Doktorits a decemberi mellőztetése okául megnevezett. A *Veszprémi Ellenőr* szerint így „óriási kisebbségben” maradt Doktorits Sámuel, akire barátai és Óvári Ferenc ellenségei mellett, túlnyomórészt a „polgári elem”, vagyis a régi időkben „kékbeliek”-nek nevezett személyek szavaztak.⁸⁷ A kékbeliek vagy kéknadrágosok csoportját a parasztság felett álló, ám velük együtt élő kisnemesek, a vidéki értelmiségiek, a honoráciorok, valamint a vidéki iparosok és más átmeneti rétegek alkották.⁸⁸ Az a réteg volt ez tehát, melyből maga Doktorits Sámuel is származott.

Néhány nappal az új választás után látott napvilágot az Óvári Ferenc érdekköréhez tartozó *Veszprémi Napló*ban, bizonyos L. Z. tollából *A párbaj ellen* című cikk – nem kizárt, hogy az Óvári–Doktorits-párbajjal járó kellemetlenségeket magyarázandó. L. Z. szerint Magyarország *par excellence* párbajország. Mint írja, „[n]álunk mindenki párbajozik. A mágnás, a gentry, az ügyvéd, az ujságíró, a kereskedő, a könyvelő rögtön kész karddal vagy pisztolylyal helytállni a »becsületért«”. Ezért úgy véli, Magyarországon létezik egy úgynevezett „párbaj becsület”, ami annyit tesz, hogy mindenki, a közönséges lump, az adósságait nem törlesztő adós, a fiatal lányokat szegénységben és gyalázatban hagyó hódító, a váltóhamisító, a kávéházi tolvaj, egyszóval minden tisztességtelen alak egyben lehet feddhetetlen jellemű úriember is, amennyiben minden pillanatban készen áll párviadalt vívni. Bármilyen legyen is szégyenük, hibájuk, aljasságuk, ha vérrel mossák tisztára magukat, vétkeikért általános bűnbocsánatot nyernek. „Notórius aszfaltbetyárok[at], naplopók[at], műveletlen és foglalkozás nélküli embereket respektálunk, ha biztos

⁸⁵ *Népakarat* 1908. február 22. 1–2.

⁸⁶ *Népakarat* 1908. március 21. 2.

⁸⁷ *Veszprémi Ellenőr* 1908. június 13. 1–2.

⁸⁸ Kovács 1989: 134–135.

a fellépésük, tiszta a gallérjuk és vasalt a nadrágjuk” – írja. Ellenben a legbecsületesebb embert, ha ki nem áll egy „ripőkkel”, a társadalom kiközösíti, megveti.⁸⁹

Doktorits ugyan korábbi állásába nem került vissza, ám az világosan látszik, hogy a párbaj után, ahogy személyes becsülete helyreállt, úgy korábbi mellőztetésével veszélybe került egzisztenciája is rendeződött, mint a *Veszprémi Ellenőr* írta: „elég tisztességes nyugdíjban fog részesülni.”⁹⁰ A sajtónyilvánosság előtt részleteiben is tudósított párbajért viszont sem a küzdő felek, sem a segédkező bírák, illetve más feddhetetlen jellemű úriemberek nem kerültek bíróság elé. „A párbajozásért a viaskodóknak máig hajukszála sem görbült meg, még a becsukást is kikerülték... Ez a törvény előtti egyenlőség Magyarországon.”⁹¹ – írta másfél évvel később a *Népszava*.

A KÖPET HELYES IRÁNYA

Egy dolgot azonban nem kerülhetett el senki sem a városi elit tagjai közül, különösen pedig Óvári Ferenc nem: Takács Szilveszter és a *Népakarat* szigorú és minden körülmények között kritikus tekintetét. A következő hónapokban ugyan Doktorits Sámuel neve is előkerült negatív kontextusban, leginkább a „kaputos emberek”⁹² egyre szaporodó utcai verekedései alkalmával, mint aki elsőként törte meg a korábbi normát.⁹³ Óvári Ferenc viszont állandó céltáblája lett a *Népakarat*nak. Az újság cinikusan élcelődött rajta például díszpolgári kitüntetésének⁹⁴ alkalmából, figyelemre méltó érdemei közé sorolva, hogy Veszprémben is meghonosította az utcai testgyakorlást.⁹⁵

Úgyszintén nem nehéz felismerni a rendszerkritikus szándékkal megírt *A mai rendszer* című vezércikk egyik fő címetteként Óvári Ferencet. A szerző szerint „a becsületesen gondolkodó ember a mai rendszert nem rendszernek, hanem olyan valaminek tekinti, amit nem a józan ész, hanem a reakció és a korrupció alkotott”, melyben az érdem kivételével érvényre juthat minden. Mégpedig azért, mert a rendszer olyan emberek műve, akik nem

⁸⁹ *Veszprémi Napló* 1908. június 14. 2.

⁹⁰ *Veszprémi Ellenőr* 1908. június 13. 2.

⁹¹ *Népszava* 1909. november 3. 11. Egyáltalán nem volt törvényszerű, hogy ne ítéltessenek el. Az 1909-es évben 138 személyt utaltak párviadalért államfogházba. (*Kormányjelentés* 1909: 392.) De pár évvel korábban például Óvári Ferenc Kálmán nevű öccse is megfordult a Váci Államfogházban egy veszprémi párbaja miatt. (MNL PML VII.101.c. 837. törzskönyv)

⁹² Tanult, városi úriember, hivatalnok.

⁹³ *Veszprémi Ellenőr* 1908. december 25. 4–5.

⁹⁴ Óvári Ferencet 1909. január 9-én „lankadatlan fáradozásának és áldozatos készségének jutalmául” a város díszpolgárává választotta a képviselőtestület, valamint elrendelte, hogy a városháza és a Korona Szálló között nyitandó új utcát nevezzék el dr. Óvári Ferencről. (MNL VeML V.172.a. 1. kgy. 301/1909. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1909. január 9.)

⁹⁵ *Népakarat* 1909. január 9. 4.

tudják, mi a becsület, ám ennek ellenére élvezik a közbizalmat, és a közérdek harcosaiként tetszelegnek, hiszen hajbókolásra és bértollnokságra mindig kapható „élősdiektől” vannak körülvéve, akik „állítólagos tetteikről” bármikor készek legendákat zengeni.

Egy másik, a vármegyei közgyűlésről tudósító cikkben pedig arról tájékozódhattak a *Népakarat* olvasói, hogy „Dróvári Ur, a »nagyhatalmú« ismét kirohant”.⁹⁶ Állítólag Csete Antal főügyészt igyekezett kigolyózni állásából, kinek működését Takács Szilveszter szerint kevés kifogás érheti: Óvári „saját bejáratú lapjában”, a *Veszprémi Napló*ban igyekezett közlemény útján megtörni a városi főügyészt,⁹⁷ aki Kolossváry Dezsőhöz, Kállay Ubulhoz és Doktorits Sámuelhez hasonlóan nem ártott neki semmit, csak éppen személyes céljait tekintve valami oknál fogva útjában állt. Ezúttal azonban szándéka nem sikerült, a Csete ellen intézett vádak koholmányoknak bizonyultak, így a „felfujt hólyag megpukkadt” – írta, miközben „deresre”⁹⁸ húzta Óvári Ferencet.⁹⁹

Húzta azonban deresre máskor is, például akkor, mikor a polgármesterrel együtt igyekezett a vele szemben kritikus helyi lapoknak keresztbe tenni, melyek állítólagosan megzavarták a polgárság békéjét. Takács Szilveszter, aki magára vette az elhangzottakat, azonban sokkal inkább úgy látta, hogy a támadás oka csupán abban állt, hogy ez a fajta sajtó rendszeresen szembesítette Óvári Ferencet és köreit az „igazsággal”. „Tegyék meg kötelességeiket kifogástalanul, akkor majd más hangon fog beszélni róluk a sajtó!” – üzent az érintetteknek, akik nagy kirohanásuk közepette éppen saját „félhivatalos” lapjukat, a *Veszprémi Naplót* nyársalták fel. Majd Óvári szemére vetette politikai „katufrékjainak”¹⁰⁰ túlságosan gyakori váltogatását. „Dróvári ur azt hiszi, mert bankja révén sok-sok embert orránál fogva vezethet – ezt megteheti az igazmondó lapokkal is.” A „békerontó lapok”, melyek saját bevallásuk szerint a városban egyedülként végezték a hiteles tájékoztatás sziszifuszi munkáját, azonban – szintén saját bevallásuk szerint – csak mosolyogni tudtak

⁹⁶ Óvári Ferenc 1909. február 22-én a városi közgyűlésen interpellációt intézett a polgármesterhez, melyben aziránt érdeklődött, hogy a polgármester szándékozik-e lépéseket tenni a Csete Antallal kapcsolatban felmerült vádak ügyében. (MNL VeML V.172.a. 30. kg. 2277/1909. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1909. február 22.)

⁹⁷ A vád a következőképpen hangzott: az 1905-ben elhunyt Kemenes Ferenc nagyrépost végrendeletében 800.000 korona értékű vagyonát katolikus tanítók, tanulók és iskolák támogatására hagyta mint Kemenes-alapot. Hornig Károly, a veszprémi püspök azonban az egész vagyont a Veszprémi Egyházmegyének követele, ezért pert indított az alapot kezelő Veszprémi Káptalan és Kemenes oldalági örökösei ellen. A *Veszprémi Napló* értesülése szerint a hagyatéki per során Csete Antal képviselte a püspököt és az oldalági örököseket is, „így tehát a városi főügyész a város közönségének közérdeke és a hitközség ellen dolgozott két évig ezen perben, hogy városunkban ne létesülhessen a Kemenes alpból katolikus jellegű tanítóképző és internátus”. (*Veszprémi Napló* 1909. február 14. 5.) A pert első fokon a püspök elvesztette, de fellebbezett a Győri Királyi Ítéletáblára. Ezért a Veszprémi Napló úgy látta, hogy „a szegény katolikus tanítók és gyermekeik méltán tarthatnak attól, hogy a megboldogult Kemenes Ferenc nagyrépost végakarata nem fog teljesebbé mehetnek. [...] ne feledjük el soha, hogy az eszme és terv megvalósítását a veszprémi püspök és Csete városi főügyész akadályozták meg.” (*Veszprémi Napló* 1909. február 21. 4.)

⁹⁸ A lap *Deres* című rovatában foglalkozott a különböző közéleti szereplők aktuális botránnyaival.

⁹⁹ *Népakarat* 1909. február 27. 1–2.

¹⁰⁰ Bő és hosszú felöltő, kabát.

ezen. „Hátrébb tehát azok előtt a szokimondó lapok előtt! A sajtón rágcsláló apró nagyságnak pedig előre a – deresre” – zárul a cikk.¹⁰¹

A verbális küzdelem Takács Szilveszter és Óvári Ferenc között végül odáig fajult, hogy 1909. március 15-én a város által a Korona Szállóban rendezett nyilvános ünnepi banketttről Óvári Ferenc nemes egyszerűséggel kirúgta Takács Szilvesztert:

„A képviselő megpillantotta lapunk szerkesztőjét, hozzá rohant, – hátulról orozva megtámadta. Először is a széket rántotta ki alóla, aki Demjén [Márton református] lelkészbe kapaszkodva menekült meg a hanyattvágódástól. Ezután szerkesztőnket sértő jelzőkkel illetve, kilökdöste a Koronából s közben megrugta.”¹⁰²

Hogy miért lépett fel ilyen durván Óvári Ferenc Takács Szilveszterrel szemben? Egyes cinikus vélemények szerint „csupa 48-as elvűségből”,¹⁰³ bár ennek ellentmond a tény, hogy a veszprémi Kossuth Lajos Kör tagjai például nem verekedtek az ünnep alkalmából. Ott azonban „nem volt jelen orsz. gyűlési képviselő [...]. Ellenészetben bizonyára itt is lett volna [ti. verekedés].”¹⁰⁴ Sokkal valószínűbb az a magyarázat, hogy azért a sok kritikáért rúgta ki a szerkesztőt a banketttről, amit tőle kapott.¹⁰⁵

Takács Szilveszter a történetet követően *Ki a nagyobb?* címmel indulatos hangvétellű kérdéssort intézett a város „független” polgárságához és Óvári Ferenchez. Többek között az alábbi kérdésekkel:

„Az e nagyobb, aki 15 éven át nem ünnepelt márczius 15 én és nem gyászolt október 6 án, hanem április 11 ét mintegy fanatikusszerűen ünnepelte?”¹⁰⁶

Vagy az, aki itt negyedszázadon keresztül hűségesen, szivből ünnepelt márczius idusán és elborult és borongó lélekkel gyászolta meg október 6 át. 12 év óta pedig minden okt. 6 án

¹⁰¹ *Népakarat* 1909. március 6. 2.

¹⁰² *Népakarat* 1909. március 20. 1.

¹⁰³ *Népakarat* 1909. március 20. 4.

¹⁰⁴ *Veszprémi Ellenőr* 1909. március 20. 2.

¹⁰⁵ A *Népszava* a következő tudósítást közölte a Veszprémben történetekről: „[A]z egész márciusi ünnepély Óvári Ferenc dr. országgyűlési képviselő és takarékpénztári vezérigazgató ur glorifikálásává sülyedt le. [...] Márczius 15-e elég alkalmas arra, hogy az ilyen rettegett városi disz-isteneket körülbálványozzák a megszorult emberek és ráfognak, hogy ő az igazi márczius, ő a Talpra magyar! ő a szabad sajtó, ő az egyenlőség és szabadság vezérigazgatója s ha ő nem volna, a város se volna [...]. Bankettet rendeztek a veszprémiek a sajtószabadság egészségére. A bankett nyilvános volt, bárki megjelenhetett. Takács Szilveszter a »Népakarat« című veszprémi újság szerkesztője, azt hitte magáról, hogy ő is bárki, akinek szabad a sajtó egészségére egyet inni. Arról megfeledkezett, hogy a lapjában igaz dolgokat irt Óváriról. De nem feledkezett ám meg a vezérigazgató ur. Amint meglátta Takács Szilvesztert, nekiugrott, galléron ragadta és a teremből kidobta. Aztán? Aztán tovább ettek és ittak a sajtószabadság egészségére.” (*Népszava* 1909. március 19. 6.)

¹⁰⁶ Az 1848-as események ötvenedik évfordulóján a képviselőház többsége, az uralkodó felé mutatott lojalitását kifejezve, vele együttműködve és egyetértve, március 15-e helyett április 11-ét tette meg az 1848-ra emlékező hivatalos nemzeti ünnepnappá. Döntésüket az 1898. évi V. tc.-ben rögzítették. Ehhez lásd M. Lovas 2017.

száz darab gyászjelentést nyomtat, ragasztat, hordat ki saját költségén – ingyen: hazafias kegyeletből?

Az e nagyobb, aki az utcán verekedik. Az e nagyobb, aki márczius 15 ének ünnepélyén ismét verekedett és ezzel a piszkos tényével a Szent Szabadság emléknapját rutul megyalázta?

Vagy az, aki ilyen gazságra soha nem vetemedett?

Az e nagyobb, aki halgatag türte, hogy a város nyakára 600 ezer koronás [...] villamvilágítás hozassék, mikor tökéletes villamvilágítást kaphattunk volna 270 ezer koronáért?

Vagy az, aki folyton a 600 ezer koronás villamvilágítás ellen dolgozott? Ami könnyen nyakát szegheti a városnak is, de még a polgárságnak is, s ami kerékkötője leve több alkotásunk megteremtésének!¹⁰⁷

Majd olvasói tudtára adja, hogy ő mindig csak a kötelességét végezte, mert kell lennie valakinek, aki „függetlenül és tartózkodás nélkül megmondja az igazat”.¹⁰⁸ Takács Szilveszter ugyan az őt ért inzultus miatt feljelentést tett a bíróságon,¹⁰⁹ ám hogy ez hogyan végződött, arról sajnos nem sokat tudhatunk.¹¹⁰ Egy viszont biztos: a márczius 15-i botrányból később sem hatalmas városi felfordulás, sem rendkívüli közgyűlés, sem erdei párba nem lett. Talán azért, mert Óvári Ferenc a Korona Szállóban lefelé, vagyis a „helyes” irányba, ha nem is *köpött*, de rúgott.

*

Hogy Doktorits Sámuel, vagyis a dzsenti köpete valóban felfelé szállt-e, mikor azt Óvári Ferenc, vagyis a polgár felé irányozta, az nyilvánvalóan kérdésesnek tűnhet, ha szó szerint értjük Ady fent idézett viccét. Egészen másként fest azonban a dolog, ha a viccet nem a szavak, hanem a mondanivalója felől nézzük: a hierarchiában egymás alá rendeződő

¹⁰⁷ *Népakarat* 1909. március 20. 2.

¹⁰⁸ *Népakarat* 1909. március 20. 2.

¹⁰⁹ *Népakarat* 1909. április 10. 6.

¹¹⁰ A Veszprémi Kir. Járásbíróság periratai ugyanis elvesztek. A sajtóban a kimenetelre utaló nyomokra nem akadtam. Maga a *Népakarat* is csak arról számolt be, hogy a feljelentés megtörtént, és hogy Takács Szilvesztert meghallgatta a bíróság. (*Népakarat* 1909. április 10. 6; *Népakarat* 1909. július 31. 4.) A lap kiadása egyébként 1909 őszén hónapokra szünetelt. Ennek oka Takács Szilveszter egy elvesztett korábbi sajtópere volt, amiért államfogházi pihenőre küldte a bíróság. (MNL PML VII.101.c. 1269. törzskönyv) Mikor 1909 decemberében visszatért – a hónapos úrt magyarázandó – a következőket adta közre: az embereket, akiket távollétéig megbízott lapja kiadásával, „leszerelték Oberlé [Óvári Ferenc] és érdektársai ígéretekkel, fenyegetésekkel s egy kis apró pénzzel”. Visszatérével azonban újult erővel folytatja, amit elkezdett: „a város testén rágódó, önző s haszonleső fráterek” sajtó általi üldözését. (*Népakarat* 1909. december 4. 1.)

társadalmi osztályok egymást megvető mentalitása felől.¹¹¹ Az itt tárgyalt konfliktusból ugyanis éppen az világlik ki, hogy az önállóságát veszített, szegényedő, önmagát a hivatalnokállamnak kiárúsító köznemes hatalma szimbolikusan ugyan még létezhet, legalábbis míg hivatalát betölti, ám valóságosan aligha. Doktorits Sámuel nem más volt, mint egy közigazgatási egység fizetésből élő hivatalnok. A vármegyét és a város irányítását pedig már átvette a megjelenésével és működésével bizonyos körökben erkölcsi felháborodást keltő, érdemét tökében és nem kutyabőrben mérő, a kapitalizmus szellemétől fűtött modern polgár. A hierarchia azonban nem tűnt el, csak bizonyos társadalmi csoportok pozíciói cserélődtek fel. Aki elfogadja ezt, annak van helye a struktúrában: végül Doktorits Sámuel is megbocsátásban és tisztességes nyugdíjban részesült. Hol volt azonban a helye és mi volt a szerepe Takács Szilveszternek? Valóban udvari bolond volt, ahogy fentebb sejtetni engedték?

Az udvari bolond feladata szellemes és gúnyos szópárbajaival szórakoztatni munkaadóját, aki következmények nélkül még akkor sem sértődhet meg, ha bolondja tréfálkozásaiiba éles szemrehányásokat vegyít, hogy felhívja a figyelmet a hatalom túlkapásaira, valamint kifejezze az erkölcsi felháborodás általános érzését. Ellenkező esetben ugyanis leleplezné magát, és igazolná az őt ért vádakat. Az udvari bolond tehát a legmagasabb szinten működő intézményesített tréfamester egy olyan rendszerben, ahol mindenki más számára nehéz ellentmondani a politikai egység fejének.¹¹² Hogy Óvári Ferenc kifakadásából mégsem következett általános lelepleződés, az azonban pont azt bizonyítja, hogy a hatalom és a bolond viszonyáról nem volt kölcsönös megállapodás. Hogy Takács Szilveszter nem a hatalom bolondja és nem a rendszer része, hanem sokkal inkább egy 1848 eszmei liminalitásában ragadt, a politikai és gazdasági érdekektől független sajtó és polgári élet ideáját, a gyengék hatalmát és a nép akaratát, az ő szavajárásával az „igazságot” megtestesítő, a hatalmi viszonyrendszereken ténylegesen kívül álló (id)entitás volt.

Hogy is írta Max Weber a kapitalista szellem szemléltetésére használt Benjamin Franklin mondatait elemezve? „[A]hol pl. megteszi a becsületesség *látszata* is, ott ennek is elegendőnek kell lennie, [...] szükségtelen többlete pedig, természetlen pazarlás lévén, Franklin szemében elvetendőnek minősül.”¹¹³ A *látszat* a fontos, a *haszon* a lényeg.¹¹⁴ Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy Takács Szilveszter és a politikai és gazdasági realitásokkal, reális lehetőségekkel utilitarista módon kalkuláló

¹¹¹ Kiváló példa erre Óvári Ferenc egy másik dulakodásáról szóló tudósítás. A *Népakarat* szerint egy almádi ünnepség alkalmával egy ott süteményt áruló pékinast „kipofozott, veresre vert – képviselőhöz illően”. (*Népakarat* 1909. szeptember 4. 2.)

¹¹² Gluckman 1965: 102–104.

¹¹³ Weber 2020: 23. (Kiemelés az eredetiben)

¹¹⁴ Jó példa erre a fent tárgyalt párbaj, illetve annak körülményei.

Óvári Ferenc világgépe és becsületértelmezése között ez a lényegi és összeegyeztethetetlen különbség. Végső soron a másik elviselhetetlenségének kényszerű okozója.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára (MNL PML)

VII.101.c. Államfogyokra vonatkozó törzskönyvek, 1898–1910

Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltára (MNL VeML)

IV.401. Veszprém vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai

a. Jegyzőkönyvek, 1907

V.172. Veszprém város Tanácsának iratai, 1870 –1950

a. Tanácsülési jegyzőkönyvek, 1872–1950. I. Közgyűlési- és tanácsülési jegyzőkönyvek, 1908, 1909

V.173. Veszprém város polgármesterének iratai, 1872–1954

b. Általános iratok, 1907, 1908

Laczkó Dezső Múzeum Adattár (LDM)

60.203. Meghívó plakát Óvári Ferenc 1910. évi március 15-ei ünnepségére

Kormányjelentés 1909: *A M. Kir. Kormány 1909. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Budapest, Athenaeum.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1894: *Magyarország tiszti cím- és névtára*, XIII. évfolyam. Budapest, Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1895: *Magyarország tiszti cím- és névtára*, XIV. évfolyam. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1903: *Magyarország tiszti cím- és névtára*, XXII. évfolyam. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1907: *Magyarország tiszti cím- és névtára*, XXVI. évfolyam. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1908: *Magyarország tiszti cím- és névtára*, XXVII. évfolyam. M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Veszprémi címtár 1908: *Veszprémvármegyei naptár tiszti címtárral az 1908. évre*. Veszprémvármegye Hírlapkiadó-vállalat, Veszprém.

Magyarország földbirtokosai 1925: *Magyarország földbirtokosai és földbérlői*. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

A Dunántúli Református Egyházkerület 1911. október 15-én s a következő napokon Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta Németh István egyházkerületi e. főjegyző, Pápa.

Az Ujság, 1908.

Budapesti Hirlap, 1892, 1908.

Friss Ujság, 1908.

Magyarország és a Nagyvilág, 1867.

Népakarát, 1898, 1908, 1909.

Népszava, 1909.

Pápai Hirlap, 1907.

Pápai Lapok, 1886.

Pesti Napló, 1908.

Szeged és vidéke, 1908.

Székely Ellenzék, 1908.

Veszprémi Ellenőr, 1907, 1908, 1909.

Veszprémi Független Hirlap, 1886.

Veszprémi Napló, 1908, 1909.

Veszprémvármegyei Független Politikailap, 1908.

Világ, 1911.

Clair Vilmos 1914: *Párbaj-codex*. Hetedik kiadás. Budapest.

Clair Vilmos 2002: *Magyar párbaj*. Budapest.

Cseresnyés Zoltán 1901: *A kardpárbaj veszélytelen kimenetele és annak eshetőségei*. Budapest.

Fabro Henrik–Ujlaki József (szerk.) 1905: *Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1905–1910*. Budapest.

Kempelen Béla 1912: *Magyar nemes családok. III. kötet. Caballini – Ezbar*. Budapest.

Kormos Alfréd (szerk.) 1909: *Pénzügyi Compass, 1908–1909*. Budapest.

Köblös József (szerk.) 2006: *A Pápai Református Kollégium diákjai. 1585–1861*. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa.

Németh József (szerk.) 1893: *Magyarország földbirtokosai*. Budapest.

Szentiványi Zoltán 1895: *Századunk névváltoztatásai. 1800–1893*. Budapest.

Táncsics Mihály 1846: *Sajtószabadságról nézetei egy rabnak*. Második kiadás. London.

Végváry Ferenc–Zimmer Ferenc (szerk.) 1910: *Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1910–1915*. Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bándi László 2001: A veszprémi nyomdák története. *Veszprémi Szemle* (6.) 1–2. 28–49.
- Fodor Zsuzsa 1994: Dr. Óváry Ferenc. In: Fodor Zsuzsa (szerk.): *Veszprémi művészek és mecénások a századelőn*. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 13–16.
- Gluckman, Max 1965: *Politics, Law and Ritual in Tribal Society*. Oxford.
- Gyáni Gábor 2000: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In: Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, 145–160.
- Habermas, Jürgen 1993: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest.
- Hanák Péter 1997: Elitképződés és társadalmi mobilitás a századforduló Magyarországon. *Rubicon* (8.) 72.
- Kovács I. Gábor 1989: *Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig*. Budapest.
- M. Lovas Krisztina 2017: Ki mire emlékezett március 15-én a dualizmus korában? Az ünnepségek alakulása az aktuális politikai konfliktusok tükrében. *Századok* (151.) 6. 1223–1246.
- Péter László 1993: Az arisztokrácia, a dzsentri és a parlamentáris tradíció a XIX. századi Magyarországon. In: Kontler László (szerk.): *Túlélők. Elitek és társadalmi változás az újkori Európában*. Budapest, 191–241.
- Rásky Mihályné 2013: Dr. Óvári Ferenc, Balatonalmádi mecénása. *Veszprémi Szemle* (15.) 2. 94–101.
- Sükösd Miklós 2021: A cenzúra: gondolatgyilkosság. Tánicsics Mihály a sajtószabadságról és a társadalmi nyilvánosságról. *Médiakutató*, (22.) 2. 91–104.
- Turner, Victor 2002: *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra*. Budapest.
- Weber, Max 2020: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Budapest.
- Zászló János 1907: A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom. Melléklet a *Magyar Könyvszemle* 1907. évfolyamához.

THE RIGHT DIRECTION OF THE SPIT – INTERPRETATIONS OF HONOUR AT THE TURN OF THE CENTURY THROUGH AN EXAMPLE FROM VESZPRÉM

by Kelemen Tóth

Summary

Endre Ady, in his 1911 article „The Parliament is frolicking”, illustrated the traditionalist characteristics of the Hungarian parliament with an old joke, which he thought was very much alive in his own time: „The magnate spits on the gentleman, the gentleman spits on the bourgeois, the bourgeois on the peasant and the peasant on the dog.” From the joke, the top-down direction of spitting and receiving the spit is clear. It happened, however, a few years earlier, in January 1908, in the town of Veszprém, that Sámuel Doktorits, the former sheriff of the Veszprém district, forgetting the correct verticality of the spit, spat on in the chest the parliamentary representative of the Veszprém constituency and one of the most influential people in the county in front of a large public audience. The news quickly spread, and it didn't take a week for the national newspapers to report it. The affair, which became a matter of honour and later took on a ‚chivalrous’ tone, eventually involved the town assembly, leading figures in the county administration and judiciary, and other prominent citizens.

The aim of my study is to analyse, in detail, the coexisting ideas on the idea of honour, which are unravelled in the Óvári-Doktorits affair. In other words, how, in connection with a specific case, the attitudes of various social groups existing because of the complexity of Hungarian society and their ideas of honourable, honest behaviour are in conflict with each other.

Keywords: honour, mentality, noble, citizen, behaviour, duel, capitalism, free press, hierarchy, transition